

indledes rækken af de fortjenstfulde embedsmænd, som slægten har fostret. C. F. Ricard blev selv som 35-årig departementschef i justitsministeriet, et embede han beklædte i næsten 40 år; ret naturligt blev han mere og mere betragtet som selve justitsministeriet. Gennem medlemskab i talrige lovkommissioner fik han en betydelig indflydelse på tidens lovgivningsarbejde, dette og hans administrative indsats begrundet til fulde, at materiale til belysning af hans personlighed på forhånd må mødes med interesse. De udgivne breve — med udmærket noteapparat — er skrevet hjem fra en rejse i 1862, der gik til Tyskland, Schweiz, Italien og Frankrig. De er såre tiltalende, friske og lunefyldte, og de vidner om både en veludviklet iagttagelsesevne og sans for at videregive indtrykkene. Trods de mange fremmedartede oplevelser er brevsriveren stærkt bundet til hjemmet og danske forhold, som han gang på gang vender tilbage til. Brevene giver et godt indtryk af tidens rejseliv, og beretningerne fra London og Paris viser C. F. Ricard som en fortræffelig stilist. I det hele er samlingen en understregning af den livsnærhed og alsidige interesse for samfundsforhold, der prægede den senere departementschefs embedsvirksomhed.

Vagn Dybdahl.

Prins Georg af Grækenland. Erindringer ved Hans Roger Madol. (Berlingske, 1954). 56 s.

Bortset fra et godt billedmateriale har disse erindringer ikke nogen synderlig værdi for historikeren. De glimt, de giver af Fredensborg-hoffet, føjer ikke nyt til det allerede kendte, og set under en almindelig litterær synsvinkel er det blot nogle tyndbenede og spredte indtryk, som Hans Roger Madol har samlet sammen under samtaler med prinsen.

Vagn Dybdahl.

Jul. Bomholt: På vej til livet. (Fremad, 1954). 207 s.

Ved fremkomsten blev dette første bind af Bomholts erindringer i dagspressen mødt med al mulig honnør. Man fæstnede sig ved de fine personskildringer, den vellykkede genskabelse af barnesindet og den træffende stil; alt dette er rigtigt og gør et dybt indtryk på læseren. Tilbage bliver at meddele historikerens indtryk af bogen, og det er, at den betyder en fremlægning af et kildestof, der for al fremtid vil være centralt, når det gælder arbejdervilkår og arbejderliv omkring århundredskiftet. Storbyens arbejder kendes fra skønlitteraturen og fra erindringer — her skal blot erindres om maleren Anton Hansens »Drengen drømte« (1951), en art pendant til Bomholts — og landalmuens liv er ikke mindre velkendt; med »På vej til livet« er det provinsbyens arbejdere, der har fundet deres skildrer. De to erindringsbøger, Anton Hansens og Bomholts fremtræder på sin vis som en art bilag til partihistorien »En bygning vi rejser«, der netop mangler den almene baggrund, som disse bøger giver.

Stedet er Silkeborg, og menneskene er landalmuens folk, der er blevet arbejdere i byen, men endnu opretholder forbindelsen med hjemstavnen gennem bedsteforældrene. Gennem bedstemoderen og hendes helhest, der kom haltende ned af Balle bakke, knyttes forbindelsen ned gennem århundreders folketro. Faderen blev arbejder på papirfabrikken og leder af papirarbejdernes

fagforening, senere funktionær. Fabrikken står som baggrund for meget i bogen, og forholdene på den skildres i form af drengens indtryk fra besøg hos faderen, vilkår og arbejdsind står tydeligt frem på siderne. Hovedparten af bogen er dog viet dagligliv i hjemmet. Vanskelighederne for en lille purk, når moderen må arbejde ude, forholdet til præsten, kost i hverdag og fest, den vandrende svend i besøg, klædedragt, møbler og husrum, grundlovsfest, arbejdet ved spisebordet med fagforeningens protokoller, begravelse, sorg og spekulationer. — Jul. Bomholts erindringer er et vægtigt bidrag til arbejderens historie i Danmark.

Vagn Dybdahl.

Fridlev Skrubbeltang: Den danske husmand. Husmænd og husmandsbevægelse gennem tiderne. II. (Det danske forlag, 1954), 367 s.

De samvirkende danske husmandsforeninger har nu udsendt det bebudede 2. bind af Fridlev Skrubbeltangs festskrift til 50-års jubilæet (om 1. bd. se: Jyske samlinger, ny række, II. bd., s. 188 f).

Når bogen måske i en vis forstand er knapt så levende som førstedelen, har det vel nok sin forklaring i, at det er en samtidshistorie, der bringes. Begivenheder og personer er endnu ikke kommet så meget på afstand, at det er muligt at tage alle træk med. Det er en ting — en anden og måske lige så vigtig er den sociale udjævning, som har fundet sted i de sidste 50 år. Ingen vover mere — i alt fald officielt — at bringe klassebestemte argumenter i marken mod rimelige og fornuftige reformforslag; den politiske diskussion er blevet mere saglig og for de fleste vel nok derved også mere farveløs. Til gengæld er den med hele sit indhold af moderne økonomi vanskeligere at gå til, og det fremgår klart hos Skrubbeltang, at de sidste fyre års arbejde i husmandsbevægelsen, har stillet andre krav til lederne end dem, der var nødvendige, da den sociale placering stod i forgrunden. Finest blandt den nye tids mænd står Jens Holdgaard, marquisen fra Give, der endog på et engelsk hotel blev forvekslet med Henry Ford.

I politisk henseende har husmændene væsentligst sluttet sig til Det radikale venstre og Socialdemokratiet samt i et vist omfang til Retsforbundet. Samarbejdets vigtigste resultat var i første omgang oktoberlovene af 1919 om udstykning af jorder fra len og stamhuse og jord i offentlig eje. Disse love bragte skred i udviklingen, og skildringen af forarbejderne til dem og deres virkning er blevet et naturligt tyngdepunkt i bogen. Udstykningen spiller i øvrigt i hele perioden, og forresten den dag i dag en betydelig rolle i husmandsbevægelsen. De vanskelige forhold under den store krise først i trediverne er et andet tyngdepunkt — en krise også for selve bevægelsen med den alvorlige konkurrence, den påførtes fra Landbrugernes sammenslutning.

Bredt beretter dr. Skrubbeltang om selve organisationens udvikling, om Sønderjyllands tilknytning, om skoler og presse. Gang på gang henvises til forbindelsen med højskolen, der foruden en vis praktisk uddannelse gav den åndelige ballast. Aakjær og Skjoldborg skabte den digteriske baggrund, og et vidnesbyrd om bevægelsens kraft er det, at de ikke har fået egentlige efterfølgere. Agitation, som de skabte den, er ikke mere nødvendig.

Blandt det sidste århundredes mange folkelige bevægelser har husmændenes været en af de mest alsidige, hævder forfatteren, og det er sikkert rigtig. Socialt,